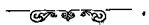

կանոններ: Բայց ամենայն կերպով այս դիտարկման լոգոս կը սխալէ քրիստոնէութեան ծագման պատմութեան վրայ: Այս Logia Kyriakos արարեալն, եթէ հաւատարմ արժանի համարինք Եւսեբիոսի հաղորդած աւանդութիւնը, Մատթէոս աւետարանին գրածն է, որ նոյն ինքն ժողոված է երբայական լեզուով Յիսուսի խօսքերը, աւելցնելով մի քանի պատմական մանրամասնութիւններ: Այս մի խնդիր այնչափ չէ վառած կրօնական բննադատութիւնը այս պարտաւ ընթացքին մէջ, և ոչ ալ պատճառ եղած անխիւս և հանճարեղ մեկնաբանութեանց:

Logia-ի հրատարակութիւնը պիտի ճշմարտէ պատկեր կարծեաց իրաւացի լինելը, և առանց փոփոխելու աւետարանական պատմութեան հիմունքը, պիտի յաւելու սակայն շատ կարեւոր տեղեկութիւններ քրիստոնէութեան սկզբանց վրայ: Որուն համար աւետարանութիւն չենք համարի խօսիչ այս պիտի մեծ պիտի մը վրայ, որուն վրայ անստորակայ՝ նորէն պիտի դառնանք յաջորդ թերթերով »:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ք

ԱՐԾ. ԶՈՂԱՆԵԱՆԻ « ՀԱՅ ՍԶԳԸ ԵՒ ԻՌԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ », ԵՒ « ՀԱՅԲ » ԲԵՐԹԻ ԽՄԱՐԱԳԻՆ ԱՌԱՋԱՐԿԱՆ ԵՎՈԼՅՈՒՄ ԲԱՆԻ ԼՈՒՍԻՈՒՄ »:

Այնչափ աղետալի երեւոյթից հետ, որք ժամանակէ մ'ի վեր մահացու կը խոցեն օ եւ է զգայուն մարդու սիրտ, գէթ այս միութարական կէտն այլ կայ, որ այդ առթիւ եւրոպացի մամուլն դարձուց իրեն ուշը զէպ յարեւելս, որ մինչեւ ցարդ անթափանց քողով մի ծածկուած էր իւրմէ, եւ ուր՝ իւր սպասածին հակառակ՝ սրտով, մարմով եւ բարոյք աշնուական, եւ իրեն մերձաւոր եւ մրցող ժողովուրդ մի ճանչցաւ եւ քարոզեց զհայն, ընդունակ բարձր զարգացման եւ քաղաքականութեան: Մամուլին այդ ձայնն հզօր արձագանգ գտաւ ժողովրդոց որտի՛ն մէջ,

որ եւ ջերմ համակրութեամբ լի՝ բուռն մըղում մի զգացին ձեռք կարեւորելու անօդնական թշուառութեան. բայց նոցա անսխալ գեկավարը՝ ոչ միայն չյարգեցին այդ զգացումը՝ այլ եւ ոսնակոյն ըրին ի նախատինա բովանդակ մարդկութեան: Սակայն չկրցան նոցա արդեւոյ այն լոյսը, որ հետզհետէ կը ծագէր նոյն ժողովրդեան անցեալ եւ ներկայ յիշատակաց վերայ, եւ որ միշտ անելու հետ է՝ խոտախալով իրեն հեռաւոր՝ բայց պայծառ ասպարհ մի: Այդ լուսոյ նշոյլները առաջին անգամ փայլեցուց յայտ Եւրոպէի՝ նոյն թակ եւրոպէական կրկին աղգային հաստատութեանց մեծ Հեղինակն, որոյ գրօշին վերայ գրուած էին կրօնք եւ գիտաւթիւն, — երկու ազնուական թեւք մարդկութեանս, — եւ այդ գրօշին ներքեւ ժողովեցան խումբ խումբ ժիր զործիչներ, որոց միակ ջանքն եղաւ գործադրել իրենց Հեղինակին նշանաբանը: Յաջորդեցին ապա այլեւայլ անհամանք, որք աւելի կամ պակաս լոյս սփռեցին, ոմն՝ անցեալը հռչակելով, այլ ոք՝ ներկային կարգաւորելու ուշ զնելով, ուրիշ մ'այլ՝ ազգայն ազահոյելով, որոնց ամենուն երախտապարտ պէտք է լինի մեր ապագայ սերունդին: Այդ անհամանքուն մէջ դասելի են, — ի բաց առեալ ուրիշ շատը՝ որք արդէն ծանօթք են ամենուն իրենց զբաղան զործծնութեամբ, — պր. Տիգրան Երկաթ եւ պր. Արշակ Զօւլանեան, եռանդուն երիտասարդք, որոց միեկ նպատակն է՝ գիտական յօդուածներով զազգիական ուսումնասիրութից մէջ՝ մեր զրականութեան եւ սլատմութեան մեծ կողմերը ծանօթացնել Եւրոպայոյ: Վերջինս, շատ ժամանակ չկայ, Պարսիստ Աշխարհագրական ընկերութեան զահլճին մէջ, նախագահութեամբ Գաղղիական ձեմարաքի հռչակաւոր կաճաւորդ պր. Անտու Ֆրանսի, ընդարձակ բանաստեղծութիւն մ'ըբաւ՝ ախորժիլի ոճով՝ մեր ազգին Պատմութեան, Հին եւ նոր գրականութեան, եւ այլն, վերայ խօսեւելով, որ եւ յետոյ առանձին պարկով, 90 էջերէ հարգմամբ, լոյս տեսաւ հանդիմէ պր. Նախագահին համառօտ նախաբանով եւ վերջաբանով:

Բովանդակ վերոյթիւնն երեք շատ մասերու

բաժնուած է. առաջինյն խորագիրն է « Հայք ի պատմութեան », երկրորդին մէջ կը խօսուի « Հայոց Հին գրականութեան վերայ », իսկ երրորդն կը բովանդակէ « Արդի գրականութիւնը Հայոց », եւ այլն: Առաջին մասն շատ հարուստի կերպով գրուած է, հազիւ թէ 40 փոքրագիր էջերու մէջ բովանդակուած. շատ դժուար է թէ մեր պատմութեան անտեղեակ եւրոպացիք այնու ճիշդ գաղափար մի կազմեն հայ ազգին վերայ. ժողովրդեան յատուկ նկարագիրն զուրս չէ ցատքած. կարող էր պր. ճառախօսն աւելի ընդարձակ շրջանակ մի գծել իրեն այդ մասին, որով եւ աւելի արձակ թիւի մի պիտի ունենար: Երկրորդ մասն աւելի խնամքով ուսումնասիրուած է, ուր լատիստն՝ կտրուկ եւ աշխուժ ոճով՝ գրականութեան իւրաքանչիւր մասանց վերայ կը խորհրդածէ, կը քննէ պատճառները նոցա աւելի կամ նուազ բարգաւաճելուն, կը բացատրէ նոցա կապը կամ աղբիւրը ազգիս քաղաքական հանդամանաց հետ, Գողթման երգերէն մնացած մի քանի թանկագին նշխարները կը թարգմանէ ի զադիներէն, մէկ քանի նշանաւոր հեղինակաց մասին յատկապէս կը ճշդանայ, որպիսիք են, Մ. Խորենացի, Եղիշէ, Փարպեցի, Նարեկացի, Լամբրոնցի եւ Դնորճալի, սոցա գրութեանց վերայ տեղեկութիւն կու տայ եւ մի քանի գեղեցիկ հատուածները կը ծանօթացնէ ունկնդրաց, որք չգիտեմ թէ բրնձր են նոյն ազգեցու թիւը՝ ինչ որ կ'ընեն մեր վերայ: Այո՛, մեզի համար ո՛ր եւ է նորութիւն մի չի բովանդակող այդ գրութիւնն, զի մանկութենէ ի վեր ընտանեցեք են մեզ յիշեալ մատենագիրք եւ նոցա գրքերն. սակայն եւրոպացւոյ մի համար, որ առաջին անգամ գուցէ կը լսէ այդ անուանըը, շատ հրապուրիչ եւ հետաքրքրական են տրուած տեղեկութիւնք, մանաւանդ թիւ փայլուն ոճով մ'այլ տրուին սահուն, ինչպէս է ներկայ գրութեանն ոճն: Ուրախալի է մանաւանդ այնու, զի առանց կողմնակցական ոգւոյ եւ նախապաշարման — յորոց սակաւք միայն ազատք են — կը գնահատուի ըստ արժանւոյն կրօնիք եւ Եկեղեցւոյ մեծ արդիւնքն, զոր ունեցեր է մեր գրականութեան եւ արուեստից զարգացման

մասին: Այդ կէտն յատկապէս նկատողութեան անուեր է Գ մասին մէջ, յորում « Եկեղեցին եղաւ, կ'ըսուի, ազգիս մտաւոր կենաց ապաստանարանն »: Մեր արդի գրականութեան հետ անձուկ կապով միացեալ են Միխիթար եւ Միխիթարեանք. նոցա ջանիւք նորանոր իմացական եւ բարոյական ուժեր աւելցան, գրականութեան շրջանակն ընդարձակեցաւ, վարժարանաց դրութիւնք փոխուեցան ի լաւն: Այս երկու վերջին դարուց մէջ, մինչեւ այն ժամանակ մեր ազգին անժանօթ արուեստը եւ գիտութիւնը մուտ գտան՝ ծաղկեցան, նկարչութիւն, երաժշտութիւն, ճարտարապետութիւն, բժշկութիւն, բանաստեղծութիւն, վիպագրութիւն, լրագրութիւն, եւ այլն, որոց մէջ հոշակաւոր մասնաւ գէտը եւս ելան, զորս կը յիշէ յանուանէ ճառախօսն: Բայց ցաւալի է, որ նշանաւոր անուանց ըով գրուած են նա եւ այնպիսեաց անուանք, որոնք լուկ ստուերներ են, ըստ իս, մեր գրական պատմութեան մէջ, յաճախ ոչ պատուաբերք եւ ոչ օգտակարք ճշմարիտ զարգացման, որոնք առօրեայ եւ ամփոփ շրջանակի մի մէջ եւ սակաւուց համար միայն փայլ մ'ունեցեան խուսափուկ իրենց միջանի յօրուածներով, եւ ներկայապէս մթնոլորտն մէջ թաղուեցան, եւ ապագային մէջ եւս յիշուելու կամ անմահանալու ոչ մի իրաւունք կամ յոյս չունին: Սակայն մենք յաշողութիւն կը մաղթենք ճառախօսին իւր ընտրած ասպարիզին մէջ, եւ կը յուսանք թէ ինքն՝ հետզհետէ աւելի լուրջ ուսումնասիրութիւններ ընծայելով մեզ, ինչպէս կը խոստանայ, յիշատակութեան արժանի անուանց մէջ պիտի գորշմէ նա եւ իրենը:

* *

« Հայք »ի յարգ. Խմբագիրն (տարւոյս 8 թուոյն մէջ) կը հրաւիրէ Բագմալիպի եւ Հանգիսի խմբագրութիւնները իրենց կարծիքը յայտնելու՝ թէ evolution զիմաց հաշիւին ինչ բառ կրնայ գործիլ: Զգիտեմ թէ հարկ կար պարզօք այդ հրաւիրին, քանի որ նոյն ինքն քննելով այդ բառին ծագումը, կը գտնէ զայն ուղիղ լատին evolution-evolu-

tum-evolutio բառերուն մէջ, որք ածան-
ցեալք են *e* կամ *ex* մասնիկն եւ *volvo*
բայն: — Այդ մասին կարելի չէ չմտաբա-
նել յարգ. խմբագրին, զի բառն ճշմարտու-
թիւն է. բայց տեսնենք թէ ինչ պիտի հե-
տեցնէ այստի: — Եւ որովհետեւ, «*e* (*ex*
կամ *ef*) մասնիկով ածանցեալ ուրիշ բա-
ռեր, կ'ըսէ, հայերէն թարգմանուած են արտ-
(աքս) մասնիկով, եւ այսպէս ունինք արտա-
բերել, արտաշնչել, եւ աւելի նոր՝ արտ-
ածել, եւ այլն, բառերը »: — Աստի կը
սկսինք շեղիլ իրարմէ, յարգելի խմբագիր,
զի այդ *e* կամ *ex* մասնիկով ածանցեալ
բառերն ամէն անգամ հայերէն արտ(աքս)
մասնիկով կազմուած բառերով թարգմանուած
չեն. այսպէս, օրինակ իմն, *expliquer*, *ex-*
primer հայերէն կ'ըսուին, բացատրել, մեկ-
նել, եւ այլն. *évidence* (լատ. *e* կամ *ex*
եւ *videns - videntis - videntia*), բացա-
յայտութիւն. *étendre* (լատ. *e* կամ *ex* եւ
tendere), տարածել, եւ այլն: Նմանապէս
ամէն անգամ արտ մասնիկով ածանցուած
բառք չեն համապատասխաներ *e* կամ *ex*
մասնիկով ածանցուած բառերու. օր. արտա-
բերել, արտասանել, գաղղ. *proférer*,
prononcer. արտադրել, գաղղ. *produire*,
եւ այլն: Ապա ուրեմն կարելի չէ իբրեւ ընդ-
հանուր օրէնք ընդունիլ, որպէս թէ ամէն ան-
գամ *e* կամ *ex* մասնիկով կազմուած բա-
ռերն պէտք են թարգմանուիլ հայերէն արտ
մասնիկով, այլ մերթ նա եւ բաց կամ տար
մասնիկներով. օրինակ. բացագանչութիւն,
գաղղ. *exclamation*. բացայայտ, գաղղ. *é-*
vident. բացատրութիւն, գաղղ. *exception*.
եւ այլն. տարագիր, գաղղ. *exilé*. տար-
ագիւյ, գաղղ. *extravagant*. տարածո-
րիւն, գաղղ. *étendue*, *extension*. տար-
ապայման, գաղղ. *exorbitant*, *excessif*.
տարակենդրոն, գաղղ. *excentrique*, եւ
այլն: — Յետ այլեւայլ բացատրութեանց,
— կ'ենթադրուի ի հաստատութիւն իրեն
նախորդ ըսածին, — ի հարկէ հետեւեալ
եզրակացութեան պիտի յանգը յարգ. խմբ-
ագրին, թէ « Ուրեմն արտաշարուն, արտա-
շարի թարգմանիլ կ'առաջարկենք *Évolu-*
tion, *évoluer* բառերը »: — Պր. Նորայր

այդ բառին դիմաց կը դնէ՝ շրջափոխու-
րիւն. — Նուպարեան, լուսադէպը չի գրա-
նելով, Նորայրէն կ'օրինակէ նոյնը, եւ օրի-
նակած չերեւելու համար՝ փակագծի մէջ
զօրաց կ'աւելցնէ. թէպէտ ունի նա եւ բա-
րնշրջում, զարգաշրջում բառերը. — Հ.
Մ. Գաշնուհի, ըստ այլեւայլ իմաստից զա-
նազան բառեր կը դնէ, աճումն (բուս.)
պարգումն, բացերեւութիւն (զաղափարաց.
իմաստ.), բարեշրջումն (քնիօս.). — Տեմիր-
ճեպաշեան իրեն յատուկ եւ նոր բառ չունի,
ըստ քիմիա առեր է առաջիններէն մէկը կամ
միւրը:

Յայնմ համամիտ ենք պր. Գարբիելեա-
նի, թէ «*évolution*ով երեւան եկած բոլոր
փոփոխութիւնները բարի չեն ». ապա ուրեմն
այդ բառին մէջ իսկապէս փոփոխութեան կամ
շրջման մի գաղափարը կայ, սակայն առանց
մասնատրեւութիւն ի լաւն կամ ի չափն, եւ ոչ
ի դուրս կամ ի ներս. այլ պարզաբար կը
նշանակէ այն՝ «անցք մի, շարժում մի, փո-
փոխութիւն մի՝ մէկ վիճակէ կամ պայմանէ
ի միւսն », օր. փոքրն կը մեծնայ, լաւն կը
վատթարանայ, ծիլն կը ծաղկի, զօրաց բա-
նակ մի կամ նաւատորմիդ մի իրենց դիր-
քերը կը փոխեն, եւ այլն: Հետեւաբար վե-
րոյիշեալ բառերէն եւ ոչ մին կու տայ այս
ընդհանուր իմաստը, բաց ի թերեւ շրջա-
փոխութիւն բառէն: Արտաշարուն բառն այլ,
որչափ որ կազմութեամբ ճիշդ է մօտիկ է
*évolution*ի, ամփոփ իմաստ մ'ունի՝ որ ա-
մէն անգամ չի բացատրեր զաղղիներենին
միտքը: Մեր կողմանէ՝ կ'առաջարկենք
բացաշրջումն բառը, որ թէ՛ իրեն կազմու-
թեամբ կը համեմատի գաղղ. *évolution*ի
հետ, ըստ որում՝ ինչպէս տեսանք վերը մէջ
բերած օրինակներուն մէջ՝ բաց մասնիկն կը
համապատասխանէ յաճախ *e* կամ *ex* ա-
ծանցող մասնիկն, եւ թէ միանգամայն կազ-
մութեանց մէջ բացեալ, պարզ, յայտնի, եւ
այլն, իմաստը ունի, որով կը մերձենայ նա
եւ գաղղ. *développement* բառի գաղա-
փարին, որ հոմանիշ է շատ անգամ *évo-*
*lution*ի: Բայց եթէ այդ յարմար չի գտնուի
բառադիտներէն, այն ժամանակ կ'առաջար-
կենք յեղաշրջումն, որ աւելի ընդհանուր ի-

մաստ մ'ունի, ո՛ր եւ է փոփոխութիւն նշա-
նակելով. եւ եթէ այդ եւս չընդունուի, մեր
քուէն ի նպատակ շրջափոխութեան բառին է,
թէ եւ կազմուածն՝ խորթ, եւ իմաստն այլ՝
նախորդին նման՝ տարտամ եւ անորոշ է.
Իսկ եթէ այդ եւս անընդունելի է, ապա ա-
զատ է ամէն ոք՝ թող ընեն ինչպէս որ զի-
տեն եւ կ'ուզեն, ինչպէս մերոց սովորու-
թիւնն է:

Բիւրահացի

— 355 —

ՆՈՒԷՐ ՄԱՆԿԱՆՑ

(Շար. տես էջ 193)

ՈՐԿՐԱՄՈՂԸ

— — —

Ա

ԿՑԱՊԸ (ԳԵԹԵ)

Երեք որդւոց մէջ կը բաժնէր մի պապ

Մէկ անուշ կըտապ:

«Կ'ուզե՞ս դու Գրիգոր: — Այո՛, պապ,
մի քիչ:

— Իսկ դո՞ւ Մըկըրտիչ:

— Այո՛, ես քիչ մը շատ կ'ուզեմ մեծ պապ:

Վազելով ի շտապ

Փորթիկն Հըրանտ. «Ինձ, պապիկ, շատ,
խիստ շատ»:

Քիչ, շատ և խիստ շատ մասերն երեք Հատ

Ասին ուղղոյն:

Հագիւ կերեր էր

Կանչել սկսաւ Հըրանտ. «Փորթս կը ցաւի»:

Էւ ամբողջ այն օր անցուց մաղձոտած.

Կ'ըսէին ցածին թէ... խոցառուկ* ունի:

* Քրք. Սանճը:

Բ

ԱՊՈՒՐԸ

Ապուրի առնն՝ իւր թերութիւնն էր՝

Հըրանտ միշտ հազար բիւր գանգառ կ'ընէր:

Կամ պաղ էր կամ տաք,

Կամ լի էր իր պնակ.

Կամ թէ իր կըրծկալն աղէկ զըրուած չէր

Ոտքը կամ կոկորդ կամ զլուրը ցաւէր.

Շատ բարձր էր կամ ցած,

Աթոռին վըրայ կամ լաւ չէր նըրսած,

Կամ թէ վերջապէս ապուրն աղէկ չէր,

Կամ անօթի չէր:

Ստոյգ է որ Հըրանտ չէր սիրեր ապուր:

«Թէ կ'ուզես մեծնալ, ըսաւ դայեակն իւր,
Պէտք է որ սիրես ինչ որ քեզ տըրուի.

— Շատ լաւ, խօսք կու տամ, և տեսնես
պիտի . . .

Բայց ալ մի տար ինձ ինչ որ չեմ սիրեր»:

Գ

ՍԵՂԱՆԻ ՎՐԱՑ ԲԱՆ ԶՈՒՋՈՒՆԻՐ

«Մայրիկ ինծի ալ քիչ մը մըսիկ տուր»:

— Գիտես թէ ո՛վ որ բան կ'ուզէ շահնուր:

— Բան պիտի չուզեմ ուրեմն սակեց վերջ:

— Ի՞նչ խոթեր ես ձեռքդ աղամանին մէջ:

— Քիչ մ'աղ պիտ'անուում:

— Ի՞նչ բանի համար:

— Այն մըսին համար՝ զոր տաս պիտի մայր: